

Kent Kimliğinin Kent Peyzajı Üzerinde Oluşturduğu Etkiler, Silüetler, Görünümler ve Dengeleri

Sema KARAGÜLER¹, Bengi KORGAVUŞ^{2,♣}

¹*Yeditepe Üniversitesi, G.S.F., İç Mimarlık Bölümü, İSTANBUL*

²*Yeditepe Üniversitesi, G.S.F., Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İSTANBUL*

Başvuru: 15/09/2013 Kabul: 30/03/2014

ÖZET

Dünyamızda bir yandan gelişen globalleşme hareketi, diğer yandan hızla ilerleyen demografik, teknolojik ve ekonomik gelişmeler, kentlerin imajını da etkilemekte; kentlerin farklı niteliklerinin algılanması yerine, benzer nitelikli kent görünümleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum, doğal olarak kentlerin kendine özgü kimliklerine de yansımakta, kentlerin birbirlerine göre olan farklılıklarının silinmesinin önlenmesi ve özgün imajlarının korunması konusunun, giderek önem kazanmasına yol açmaktadır.

Bu bağlamda ele alınan bu yazıda; önce kentlerin tarihten bu yana kuruluş ve gelişimlerine dayalı olarak kent imajları açıklanmaktadır. Daha sonra, kent planlamasına yeşilin girişiyle çağımız kentlerindeki ve yakın gelecekteki kent görünümlerinin değişimi ve gelişimi örneklerle ortaya konmakta, kentsel peyzaj, kent silüetleri, öngörünüm, geri görünüm, etkilenme bölgeleri, taç bina gibi kavramların önemi üzerinde durularak, hızlı kentsel gelişmelerin, kentlerin imajını belirleyen peyzaj, silüet ve öngörünümler üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmaktadır. Gelişen bölümlerde, tüm bu kavramların doğal ve kültürel öğeler olarak kent kimliği üzerindeki etkilerinden söz edilip, gelişen kent silüetlerinde kent kimliği, yeşil alan kullanımı, peyzaj ve denge konusu ele alınmakta; istenmeyen kentsel peyzaj oluşumlarından örnekler verilmektedir. Sonuç olarak da tüm bu parametrelerin kent tasarım kararlarını yönlendireceği gerçeği ışığında, “gelişen kentlerin peyzajının iyileştirilmesi ve korunmasındaki temel ilkeler” belirlenerek, bu ilkelerin kentlerin tasarımına ve dolayısıyla imar planlarının yapımına etkisi açıklanmakta, imar planı kavramı yerine kent tasarım projesi kavramının getirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent silüeti, kent kimliği, kentsel peyzaj, öngörünüm

ABSTRACT

On one hand, globalization in the world, fast passed technological, demographic and economic developments affects the images of cities. So that, similar city views are emerging, instead of perception of the different characteristics of them. Naturally, this situation is reflecting in their own identity of cities, so that the issues of protection of the original images of cities and prevention of deletion the differences between them are getting important.

In this context, in the article; at first, the images of cities are explaining based on their establishment and development from past to present. Then, the changes and developments of the current and near-future city images are presenting by examples, with the coming of green into the urban planning. Later, the negative effects of the rapid

urban developments on silhouette, landscape and front views have been emphasized by defining the concepts like “urban landscape”, “city silhouette”, “front view”, “background view”, “effected areas”, “crown building” etc. In the forward chapters, the effects of all these concepts on urban identity as natural and cultural elements have been explained and some examples about undesired urban landscape formations have been given by taking up the issues of urban identity, green-use, landscape and balance in skylines of evolving cities.

Consequently, in the light of the fact that all these parameters will direct the all design decisions, the “basic principles about protection and improvement of landscape of evolving cities” have been determined. The effects of these principles upon designing the cities and making the development plans have been explained. At last, the importance of using the concept of “urban design project” instead of the concept of “construction plan” has been emphasized.

Keywords: City silhouette, Urban identity, Urban landscape, Front view

1. GİRİŞ

Kentler doğası ve yapılaşması ile bir bütün olarak yaşayan yerleşimlerdir. Yapay ve doğal bu iki unsur birbiri ile sürekli etkileşim durumunda olup, birinin ötekine göre eksikliği veya fazlalığı ya da birlikte oluşturdukları kompozisyon, gerek kent yaşamına, gerekse kentin sergilediği görünümüne dolayısıyla kent peyzajına yansır.

Her kentni belirli açılardan panoramik görünümüleri, silüetleri ve peyzajı, o kentin imajında en etkin rol oynayan oluşumlardır. Kentler, kuruluş ve gelişme faktörlerine dayalı olarak, yapılaşmasının yoğun olması, zengin tarihi doku içermesi, önemli coğrafi ve jeolojik yapılarla sahip olması gibi farklı karakteristik yapılar taşıyabilirler. Ayrıca, bu karakteristik yapılarına paralel olarak kentler, sanayi kenti, turizm kenti, finans ve ticaret kenti vb. belirli temel fonksiyonları ağırlıklı kimlikler de edinerek kendilerine özgü bir imaj oluştururlar. Diğer açıdan, kentler, bu kimliklerinin yanında yeşil doku açısından zayıf ya da zengin donanımda da olabilirler. Ancak bir kentin peyzajı ele alındığında, kentin yeşille oluşan doğal öğeleri yanında daha çok, yukarıda sözü edilen karakteristik niteliklerini ve kimliğini yansıtmadaki etkinlik üzerinde durulmalıdır. Kentin imajına yansıyan peyzajının değerlendirilmesinde önemli olan, yapılaşmanın ya da yeşilin yoğun olup olmaması değil, bunların kent içinde büyük tezatlar oluşturmayan ve kentin kimliğine paralel dengeli bir ahenk içinde dağılım gösterip göstermemesidir.

Günümüzde birçok kentin kontrol edilemeyen gelişiminden kaynaklanan bir düzen ve denge bozukluğu ile kent kimliğini olumsuz yönde etkileyen çarpık görünümler ortaya çıkmaktadır. Bu çarpık görüntülerin en bilinen nedeni, kentin hızlı gelişmesine planlamanın yetişememesidir. Ancak, çoğu zaman bu istenmeyen gelişmelerin temelinde, planlama yapılırken kentin kimliğinin yeterince sorgulanmadan işe girişilmesi yatmaktadır. Yaygın anlayışların aksine, çarpık görünümler tümüyle yeşil dokunun eksikliğine bağlı değildir. Yeşil doku donanımı, kentin yaşamına ve peyzajına renk, soluk ve ruh vererek yaşam kalitesini artırır. Ancak kentin kimliğine karışmaz. Kentin planlanması ve uygulanmasındaki çoğu başarısızlıklar, kent kimliğinin ihmal edilip, doğrudan standart yeşil alan yeterliliği ile yetinmekten kaynaklanmaktadır. “Yeşili bol kentler, en doğru gelişmiş en düzgün kent peyzajı veren kentlerdir” gibi

düz bir anlayışa varılırsa, ortada kentleri simgeleyen ne kimlik ne de imaj renkliliği ve zenginliği kalır.

2. TARİHİ KENTLERDE PEYZAJ

Geçmişten bugüne, dünya üzerindeki farklı karakteristik niteliklere sahip çeşitli kentler arasında, yapılaşmış dokusu içinde hiç de yeşil öge olmadığı halde, kentsel kimliği dolayısıyla çok ilginç imaj veren kent örneklerinin varlığı daima söz konusudur. Genelde yeşilden yoksun tarihi kentler bu konuda çok geniş bir tiplene oluştururlar. Aşağıda bu kent tiplerinden bazı örnekler verilmektedir.

2.1 Kale Kentler

Tarihte istilacılara karşı surlarla çevrili, surların dışına taşmayan ancak, konum ve strateji olarak yeşil alandan yoksun görünümlü kentler olup, doğal çevreden ayrılmış ve kendi dönemi içinde korunmuş bir yaşam güvenliği duygusu veren yerleşimlerdir. Anadolu – Türk kentlerinin çoğu, tarihte kale-kent olarak kurulmuştur. Şekil 1’de Tunus’da Sousse kale kentinin bugünkü görünümü yer almaktadır.

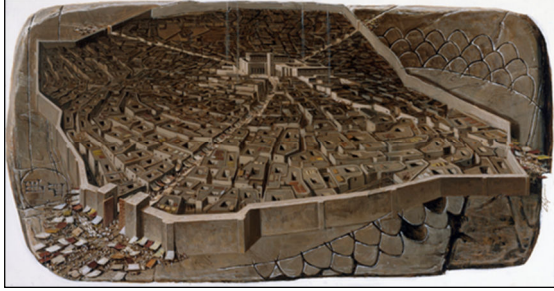

Şekil 1. Sousse kale kentinin bugünkü görünümü [1].

2.2 Antik Kentler

Yeşilsiz ve dar sokaklardan oluşan bir şehircilik anlayışı hâkimdir. Örneğin, bugün Suriye’deki VI. yüzyıla ait bir Bizans kenti örneği olan Serjilla’nın tümüyle ağaçsız bir peyzaja sahip olduğu belirtilmektedir (Şekil 2) [2, s.53]. Yine bu bölgedeki antik kentlerden olan ve yeşil doku açısından çıplak bir yapılaşma oluşturan Ebla antik kentine ait bir maket görünüm, Şekil 3’de görülmektedir. Günümüze kadar ulaşmış ve halen yaşanan birçok tarihi kentlerin dokusu olduğu gibi

korunmadıkça, döneminin özelliklerini hatırlatan antik kent atmosferinin nostaljik etkisinden ve yaşatılmasından uzak kalınacağı açıktır. İçinde bugün yaşanan veya yaşanmayan bu antik kentler her durumda, turistik ziyaretlere sunulan açık müze kimlikleri ile varlıklarını sürdürmektedir.

Şekil 2. Ebla antik kentine ait bir görünüm [2, s.53].

2.3 Doğal Yapıları ile Oluşan Tarihi Kentler

Bulunduğu bölgenin jeolojik ve coğrafi yapısına bağlı olarak oluşmuş ve bu yapıyı kullanarak gelişmiş, tarihi kent dokuları içinde, bölgenin jeolojik ve coğrafi özellikleri nedeniyle yeşilden yoksun ancak, farklı doğal ve fiziksel bir görünüm ortaya koyan, günümüze kadar devam eden kentsel dokular da söz konusudur. Bu tarihi dokulardan en tipik örnekler, bir tür yeraltı ve kaya kentleri olarak nitelenebilen Orta Anadolu'daki Kapadokya bölgesinde yer alır. Bu bölgedeki M.Ö. ki dönemlerden bugüne kadar varlığını sürdüren, peribacaları ve kaya kovukları ile birlikte ve yer yer yeraltı katlarına sahip Ürgüp ve Göreme yerleşimleri son derece ilginç doğa harikası peyzajı içerirler. Yeşil dâhil doğal ya da yapay hiçbir elemanın bu peyzajı gölgelemesi istenmez. Bu yerleşimlerden Göreme'nin, oldukça kıraç, ancak jeolojik oluşumların ön planda olduğu, bu oluşumların yapı stillerine kadar yansıdığı, günümüz yapılaşmaları ile de uyumlu bir peyzaj veren görünümü Şekil 3'de görülmektedir. Bu jeolojik ve coğrafi niteliklerine bağlı gelişen yapısı ile kent, dünya çapında turistik bir kimlik kazanmıştır.

Şekil 3. Göreme'nin günümüzdeki görünümü [3].

Yine, İtalya'da tarihi geçmişine bağlı olarak süregelen ve bir kanal kent niteliği kazanmış olan Venedik, içinden geçen bir ana kanal ve bu kanallara bağlı yan kanalları ile ulaşımı sağlanan bir yapıya sahiptir. Bu coğrafi yapıya bağlı olarak gelişen kentin, kanallar arasında kalan kısıtlı kara parçaları içindeki yerleşimleri tarihi dönemdeki kuruluşlarına uygun olarak sıkışık bir

yapılaşma içinde olup, yeşil alanlara ve bitki örtüsüne pek izin vermez. Kent, suyla bütünleşen kendine özgü bir peyzaj yapısıyla, dünya mirası olarak kabul edilmiş korunması gerekli bir kültür varlığı kimliği ile turistik bir kent niteliği kazanmıştır. Şekil 4'de Venedik'ten bir kıyı görünümü görülmektedir.

Şekil 4. Venedik'ten bir kanal görünümü [4].

2.4. Ada Kentler

Tarihi geçmişi olan ada yerleşimlerinin önemli bir kısmı, gerek kısıtlı arazi yapıları gerekse tarihi dönemlerine ait savunma amaçlı kuruluş tarzları nedenleriyle, yeşili çok az, toplu ve sıkışık bir yapılaşma içerirler. Bu yerleşimler, turistik ziyaretlere açık olmakla birlikte, yerli halkın sakin ve geçmişlerine bağlı bir yaşam sürdürdükleri konut ağırlıklı bir kimlik yansıtır. Ege ve Akdeniz'deki sıkışık konumlu 1-2 ya da 3 katlı beyaz yapılardan oluşan genellikle eğimli ve tepelik bir arazi üzerine kurulmuş yeşili pek olmayan bir peyzaja sahip birçok Yunan adası, bu kentlere tipik örnekler sayılabilir. Şekil 5'de tipik bir Yunan adası olan Santorini'nin görünümü yer almaktadır.

Şekil 5. Santorini adasının günümüzdeki görünümü [5].

3. YAKIN DÖNEME KADAR GELİŞEN KENTLER

Geçmişteki kuruluşlarından günümüze kadar gelişerek yaşamakta olan tüm kentler, bu gelişmelerinin bir sonucu olarak, bir eski doku (tarihi kent) bir de gelişen doku (yeni kent) olarak ikili bir yapıya sahiptirler. Bu ikili yapı, eski ve yeni kent peyzajının farklılığını birbirlerine saygılı olarak ortaya koymaktadır. Bu tip örneklerden bazıları:

▪ Geçmişten gelen günümüz kentlerinden Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Mardin; bir dağın yamacında eski taş evlerden oluşan pek de yeşille içiçe olmayan yerleşik dokusu ve tepedeki tarihi kalesi ile, korumaya alınmıştır. Gelişen yeni kent ise, dağın eteklerinden başlayarak uzaklaşan bir yapılaşma ile gelişmekte olup, kentin tarihi görünümü ile oluşturduğu özgün silüeti kesinlikle bozmamaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Mardin [6].

▪ Kuzey Anadolu'da yer alan çok eski çağlardan günümüze kadar devam eden ve varlığını sürdüren Amasya, içinden geçen Yeşilirmak'ın kıyısı ve çevresinde kurulmuştur. Kentin özellikle Osmanlı dönemi yerleşimi ise, Yeşilirmak ile "Kral Kayaları" arasında yer almakta olup, "Yalıboyu" olarak adlandırılan bu bölgede sıkışık bir doku içeren eski Türk evleri ve Osmanlı yapıları bulunmaktadır. Kentin görkemli Yalıboyu görüntüsü, tümüyle eski dokudan oluşmakta, yeni kent ise, nehrin karşı kıyısından itibaren gelişmekte olup, tarihi kentin coğrafyası ile oluşturduğu peyzajı korumaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Amasya [7].

▪ Avrupa kentlerinden bir örnek Şekil 8'de verilmiştir. Şekil 8'de Floransa'nın kent dokusunun yeşili, yoğun yapılaşma görünümü veren tarihi kent sınırından başladığı görülmektedir.

Şekil 8. Floransa kentinin görünümü [8].

4. KENT PLANLAMASINA YEŞİLİN GİRİŞİ

Yukarıdaki bölümlerden de anlaşılacağı gibi, gerek tarih öncesi gerek ortaçağ yaşantısının içe kapalılık anlayışı, kentlerine de yansımış, yeşil alandan yoksun yerleşim dokuları gelişmiştir. Bahçe düzeni sayılabilecek açık mekânlar, Bizans ve Araplarda kapalı iç bahçe niteliğinde kalmış olup, ancak Rönesans Döneminde dışa kapalı katı görünümlü ortaçağ kentleri, yeşil doku ile yumuşatılmaya çalışılmıştır.

17. yy.'da ki Avrupa saray bahçeleri, önceleri süslü, daha sonra romantik etkili İtalyan barok stili bahçeler, adeta yapay bir bahçe ve yeşil sanatı yaratmıştır. Daha sonra bu yapay bahçe stiline karşı gelişen natüralist akımın getirdiği İngiliz bahçeleri ortaya çıkmıştır. Aynı anlamdaki ancak kendine özgü nitelikleri ile oluşan Japon ve Çin bahçeleri de 15. yy.'da başlamıştır. Aynı süreç, Türk bahçeleri ve yeşil kent düzenleme stillerinde de yaşanmıştır..

Görüldüğü gibi, yeşil alan anlayışı, tarih boyu uzun bir dönem boyunca mekân kısıtlamasından uzak, zevk ve sanat için oluşturulan geniş alanlar olarak gelişmiştir. Kentsel çevre planlamasında farklı fonksiyonlara göre dengeli yeşil alan kullanımı, ancak, dünyada kent nüfusları artmaya başlayıp, şehir dokularının yapılarla sıkışıp büyüyerek doğal çevreden uzaklaşması ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. 19. yy. sonlarından itibaren gelişmeye başlayan endüstrileşme, kent yaşamında insancıl koşulların geri kazanılması isteğiyle, kent içi yeşil alanların belli ölçüler altına düşmeyen miktarlarda oluşturulması gereğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, 19. yy. sonlarında İngiliz sosyal reformcusu Ebenezer Howard endüstriye başkaldıran "Bahçe Şehir" şemasını geliştirmiştir [9, s.12]. Daha sonra gelişen çeşitli şehir sistemlerinde, yeşil alanların dağılım şekilleri kent şemasında asıl belirleyici prensip olarak ele alınmıştır. Bu prototip şehir şemalarındaki yeşil düzenleme anlayışı, günümüze doğru kademeli kent birimlerinden oluşan yerleşim şemaları içinde ele alınarak, her kademede yerleşim birimi için gereken yeşil alan standartları belirlenmesi yoluna gidilmiştir.

4.1. Çağımız Kentleri ve Yeşil Doku

Yeşilin kent içinde dağılımı ile kentlerin peyzajı da etkilenmiş, çağımız kentlerinde sıkışık dokulu tarihi kent görünümleri yerine, yeşil ve yapılarla dengelenmiş bir kent peyzajı oluşmaya başlamıştır. Burada 2. ve 3. bölümde sözü edilen, kent kimliğinin getirdiği farklı

öğeler nedeniyle yeşil dengenin oluşmadığı peyzajları ayrı tutmak gerektiği belirtilmelidir.

Genel anlamda tarihi olup, günümüzde gelişmeye devam eden kentlerle tümüyle yeni kurulan çağdaş kentlerde yeşil alan dağılımının öneminden söz edildiğine göre, kent peyzajındaki yeşil doku yapılaşmış doku dengesinin de ancak bu tür kentler için önemli olduğu söylenebilir.

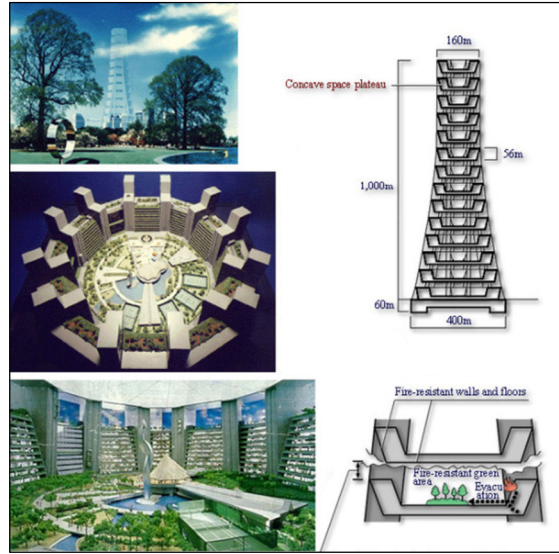
Ekonomik, demografik ve teknolojik gelişmelerle, bugün kentlerdeki yeşil alan dağılımının gereken standart ve ulaşılabilirlik açısından gerçekleştirilmesi giderek zorlaşmaktadır. Kişi başına düşen yeşil alan standardı matematik olarak yeterli tutulsa da, kent içindeki kademeli dağılım şemasına uygunluğu kısacası ulaşılabilirliği çoğu zaman sağlanamamaktadır [10, s.102]. Bu duruma bağlı olarak kentlerin yeşil alanlarını oluşturma çabaları, planıcıları düşey gelişen kentsel tasarımlara ve dolayısıyla da yapılar üzerinde yeşil doku oluşturma arayışlarına yönelmektedir. Bu arayışlar aynı zamanda çağımızda gelişen enerji ve ekolojik koruma gereksinimlerine de çözüm arayışlarıdır. Çünkü artık, yeşil doku, yalnızca doğaya yaklaşma, açık dinlenme ve gezme gibi yapılaşmış alan dışında olma ihtiyacının yanında, hava temizliği, gürültü, rüzgâr, güneş, enerji kontrolü vb. amaçlara dayalı birçok fonksiyonları da yüklenmektedir. Dolayısıyla da bu yaklaşımların kent peyzajında çok daha farklı silüet ve görünüm oluşturacağı açıktır. Bu bağlamda, günümüzde “megastrüktür” yapılar olarak belirtilebilen birçok proje geliştirilmekte ve oldukça tipik tasarımlar olarak dikkat çekmektedir. Bu tasarımlara bazı tipik örnekler aşağıda belirtilmektedir:

- Kopenhag’ın geleneksel bahçeli tek aile evi ile çağdaş gökdelen yapılarını birleştiren bir anlayışla geliştirilen ve düşey köy projesi olarak adlandırılan “Sky Village” tasarımı (Şekil 9).

Şekil 9. Sky Village, Danimarka [11].

- Takenaka Teknik Araştırma Şirketi laboratuvarında çalışan ve “Grup V 1000” olarak belirtilen planıcıların geliştirdiği “Sky City 1000” megastrüktür tasarımı (Şekil 10) [12, s.7-11].

Şekil 10. Sky City 1000 [12].

- Belçikalı mimar Vincent Callebaut’un Çin’de geliştirdiği doğal ekosistemin kentlerin içine sokarak düşeyde yükselen bir çeşit çiftlik gökdelenleri projesi olan “Asian Cairns” (Şekil 11).

Şekil 11. Asian Cairns, Çin [13].

- Vincent Callebaut, Arnaud Martinez ve Maguy Delrieu tarafından, Hong Kong’un iş merkezinin su kıyısı bölgesi için bir eko-tasarım nazım planı olarak geliştirilen “Perfumed Jungle” tasarımı (Şekil 12).

Şekil 12. Perfumed Jungle, Hong Kong [14].

Paris'te bir açık alan peyzajı ile yoğun bir kentin nasıl birlikte çözülebileceği anlayışına dayalı olan "Open Landscape Project" Şekil 13'da görülmektedir.

Şekil 13. Open Landscape Project, Paris. [15].

Yukarıdaki örnekler ve daha birçokları, yeşil ile yapılaşmaların iç içe geçtiği bu yönleriyle geleceğin kentleri imajını veren gelişmeler olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, geleceğin kentsel peyzajında yeşil doku, alışageldiğimizden farklı olarak yapılaşma ile bütünleşmiş bir kombinasyonda ortaya çıkabilecektir.

4.2. Gelişen Kent Silüetlerinde Kent Kimliği, Yeşil Kullanım ve Peyzaj

Kentler, doğal ve kültürel olmak üzere iki ana ögeye dayalı olarak gelişir. Doğal öğeler, kentlerin yerleşim ve gelişme şeklinde, kültürel öğeler ise kimliğinin oluşmasında etkilidir. Topoğrafya, iklim, su ilişkisi, bitki örtüsü, jeolojik oluşumlar vb. öğelerle oluşan doğal çevre, kentin yerleşim alanlarını ve gelişme yönlerini belirlerken, yapılaşma tipleri, tarihi yapıları ve sit alanları, arkeolojik değerleri, etkin fonksiyonları vb. geçmiş ve geleceğine dönük her türlü kültürel öğeler ise kentin kimliğini oluşturur.

Kentler yukarıda açıklandığı gibi, kuruluş ve gelişme nedenlerine bağlı olarak çok çeşitli ve çoğu zaman da kendilerine özgü birbirlerinden değişik kimliklere sahiptirler. Yine de bu konuda sahip oldukları etkin fonksiyonlar açısından bazı genellemelere gidilebilmektedir. Örneğin:

- Ticaret ve Finans Kentleri: New York, Singapur
- Endüstri Kentleri: Detroit, İzmit
- Kültür Sanat Kentleri: İstanbul, Viyana, Paris
- Turizm Kentleri: Venedik, Roma
- Eğlence ve Aktivite Kentleri: Las Vegas, Barselona
- Dinlenme ve Tatil Kentleri: Miami, Marmaris

Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, örnekleri verilen fonksiyonel kent kimlikleri dışında, kentlerin sahip oldukları kültürel değerlere bağlı olarak çok farklı kimlikler de söz konusudur. Bu konuda, geçmişle olan bağlantılarına göre tarihi eserleri ve arkeolojik zenginlikleri açısından "açık müze kent", önemli üniversitelerin bulunması açısından "üniversite kenti", kıyı ulaşımı ile ilişkisi açısından "liman kenti", yönetim kurum ve otorite yapılarının ağırlıklı olduğu "başkent"

ya da "memur kenti" vb. birçok farklı kimlikler örnek verilebilir.

Geçmişten günümüze gelen ve geleceğe doğru gelişmesini sürdüren kentlerin kuruluşlarının kökeninde, genellikle toplumsal nitelikli dini, tarihi ya da anıtsal ve de görkemli bir ana yapı söz konusudur. Şehircilik disiplininde "Taç Bina" olarak değerlendirilen, kentlerin yaşamında önemli bir yeri olan ve kentin bir anlamda simgesi olabilen bu yapının kentsel silüetteki görünümünün, çevre yapılaşmaları arasında kaybedilmemesi, kent kimliğinin oluşumunda oynadığı etkin rol açısından kent planı yapımında değerlendirilmesi gereken oldukça önemli bir konudur.

Kentlerin, taşıdıkları kimlikleri ile birlikte, yeşil doku ile donanması ise, günümüzdeki anlamıyla kentsel peyzajı oluşturur. Kentsel peyzajda aranan en önemli unsur, kent kimliğine uygun olarak gelişen yeşil doku yapılaşmış doku dengesi ve uyumdur. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, yeşil doku kentlerin kimliğinde direkt olarak etkileyici rol almaz. Aksine, çoğu zaman kentlerin kimliği yeşil dokuyu etkileyebilir. Şöyle ki; dinlenme ve tatil kentlerinin büyük bir kısmı, doğal güzelliklere dayalı olup, yeşil doku açısından zengindir. Dolayısıyla, bu kentlerde yeşili ve doğayı korumak anlayışı hâkimdir. Sanayi kentlerinde ise, genellikle yeşil dokunun aleyhinde bir gelişim söz konusu olup, yeşilin korunması zorlaşan bir süreç izler. Bu bağlamda, kent estetiğinin bir yansıması olarak ortaya çıkan kent silüetlerindeki yeşil dokunun yapılaşma içindeki dağılımının da bir anlamda kent kimliğine bağlı olarak değiştiği söylenebilir.

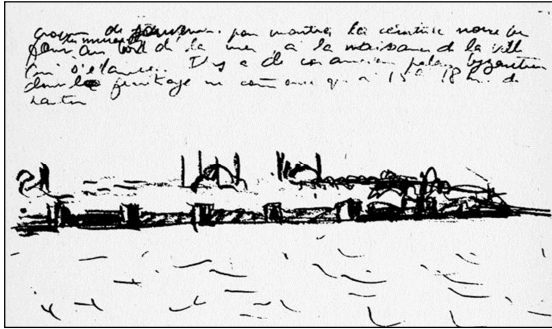
5. GELİŞEN KENTLERİN PEYZAJININ KORUNMASI VE DENGE

Kentin estetiğinin değerlendirilmesi, kent peyzajını belirleyen kent silüetleri ve kent cepheleri (öngörünüm) ile ortaya konur. Kent silüetleri ve öngörünüm, kent dokusunu oluşturan farklı dönem kültür yapıları, yeşil doku gibi doğal ve fiziksel farklılıkların yarattığı çeşitliliğin yansıması ile şekillenir. Bu çeşitlilik, yükseklik, yatay etki, düşey etki, renk, form tipleri, yapısal ya da doğal yoğunluk gibi tasarım kriterleri gibi kentsel profili etkileyen görsel özelliklerdir.

Modern iletişim kuramının kurucusu C. Shannon'ın "Enformasyon Teorisi"ne dayanan Entropi yaklaşımına göre yapılan bir araştırmada, bu çeşitliliğin monotonluk veya kaos yaratacak düzeylerinden kaçınılması esasına dayalı düzen ve düzensizlik arasındaki maksimum dengenin (entropi), kent silüetine yansıyan kentsel estetiğin en iyi hali ve değerinin de 3,58 bit olduğu, açıklanmaktadır. Bu araştırmada farklı kültürleri yansıtan İstanbul, Köln, Venedik gibi dünyadaki çeşitli kentlerin silüetleri için çizilmiş çeşitlilik grafikleri içinde maksimum dengeye en yakın kıyı kent silüeti, 3,21 bit ile İstanbul Tarihi Yarımada silüeti olduğu belirtilmektedir. Bu konuda diğer kentler, İstanbul'dan sonra sırasıyla, 3,14 bit ile Köln, 3,13 bit ile Venedik, 2,92 bit ile Frankfurt, 2,84 bit ile Şikago, 2,78 bit ile İzmir ve Nevşehir, 2,69 ile de Antwerp gelmektedir.

Söz konusu araştırmada, bu değerlerin tasarım kriterlerini oluşturan elemanların sayısal değerleri ele alınarak, $H = -\sum p_i \log p_i$ istatistiksel entropi formülünden hesaplanabileceği ve kent silüetlerinin entropi değerlerinin denge entropi değerine yaklaştıkça görsel estetik etkilerinin arttığı belirtilmektedir [16].

Yukarıdaki sayısal değerlendirmeye dönük olan araştırma dışında, dünya üzerinde hemen hemen en iyi kıyı silüetinin İstanbul'da olduğunu sayısız İstanbul izlenimlerini kağıda çizgi ile aktaranlar içinde ünlü mimar Le Corbusier'nin, İstanbul'a ait çizmekten kendini alamadığı Şekil 14'de görülen Tarihi Yarımada görsel estetik etkilerinin arttığı belirtilmektedir [16].

Şekil 14. Le Corbusier'in Tarihi Yarımada Silüet Çizimleri [17].

Çok önemli bir dünya kenti olan İstanbul; İyon, Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Türk uygarlıklarının kent ve yapı kültürünü bir arada barındıran bir tarihi zenginlik Boğaz, Haliç ve yedi tepesiyle iki kıtayı birleştiren coğrafi ve topoğrafik bir yapı içerir. Dolayısıyla, kentin bu fiziksel ve doğal zenginliğini en iyi yansıtabilen ve tarihi kent dokusunun en yoğun olduğu "Tarihi Yarımada" bölgesinin yalnızca yerleşim dokusunun değil, bu dokunun çevre yapılaşmaları ve düzenlemeleri ile düşeyde oluşturacağı görsel etki ve görünümle de korunması önemli ve gereklidir. Şekil 15' de, İstanbul'un, Marmara Denizi'ne açılan Boğaz ve Haliç'in birleştiği noktasından görünen, çeşitli kültürlerle ait görkemli yapılarının tepeler üzerinde ve yeşil doku ile karışık bir topoğrafik görünümünü yansıtan ünlü Tarihi Yarımada silüeti içindeki öngörünüm görülmektedir. Bu silüet, gerek Asya yakasından gerekse Haliçten ve Pera'dan bakıldığında, bazı görkemli yapıların görünümünden çıkıp bazıları ise dahil olması ile aynı etkinlikte bir profil vermektedir ve yüzyıllardır da korunmaktadır. Ancak günümüzde hızla artan yeni ve özellikle dikey yapılaşmaların bu etkin ve estetik görünümlü silüet için tehdit oluşturacağı da açıktır.

Şekil 15. İstanbul Tarihi Yarımada Silüeti [18].

Bu örnekten hareketle kentlerin yeni gelişen dokularının kentsel peyzajı belirleyen silüet ve ön görünümünü bozmayacak şekilde planlanması ve inşa edilmesi için, kent profilleri, kent cepheleri, arka fon, etkilenme bölgesi, taç bina, kentsel çeşitlilik, kentsel estetik gibi kavramların kent planlama anlayışı içinde yer alarak, "Kent Tasarım Projesi" çerçevesinde hazırlanıp değerlendirilecek şekilde onanma prosedürünün düzeltilmesi gereği vardır.

5.1. Kent Silüeti, Öngörünüm, Geriörünüm Etkilenme Kavramları

- Bir kentte belirli bakış açılarının çoğunluk taşıdığı uzak görünüm profilleri, kent silüetleri olarak kabul edilir. Dolayısıyla, kent silüetlerinden, "etkin görünümlü kent profilleri" olarak söz edilmesi daha açıklayıcı olabilir. Ayrıca, silüetler dışında kentin aşağıda belirtilen diğer görünümü de söz konusudur.
- Kentin bir su yolu boyunca gelişen dokusunun su yolundan olan kıyı görüntüsü, ya da dağ yamacına yerleşmiş bir kentin yamaca bakan görüntüsü gibi kentlerin yakın mesafe görünümü, kent silüeti değil, kentlerin öngörünümü olup, kentlerin bir anlamda cepheleri olarak da açıklanabilir. Dolayısıyla, öngörünüm, "etkin görünümlü kent cepheleri" olarak tanımlanabilirler.
- Öngörünüm arka plandan tümüyle bağımsız değildir. Öngörünümü arka plandan yansıtarak etkileyen görünüm de söz konusudur. İlk arka plandaki görünüm "geri görünüm" olup, öngörünümü birincil derecede etkiler ve öngörünümü yani kent cephesini bozmayan bir fon oluşturması istenir. Bu nedenle geri görünüm "arka fon" olarak tanımlanabilir.
- Öngörünümün ikinci arka plandaki görünümü ise, oluşturduğu bölge ile anılan, "etkilenme bölgesi" olarak belirtilir. Bu bölgeler, geri görünüm yani arka fonun da arkasında kalan, etkisi az, silik bir görünüm oluşturmakla birlikte, her zaman için içerdikleri öğelerle öngörünümüne yani kent cephelerine karışan bir görsel etki oluştururlar. Bu nedenle de, bu bölgelerdeki doğal ya da kültürel tüm oluşumların kent cephelerine olan etkileri dikkate alınmak durumundadır.

Sonuç olarak kent cepheleri, her zaman için arka fonu ve etkilenme bölgeleri ile bir bütün oluşturan tablo içinde yer alırlar. Arka fon ve etkilenme bölgelerinin kent cepheleri ile birlikte oluşturacağı genel görünümün önemi nedeniyle, kent cephelerini arka fondan, arka fonu da etkilenme bölgesinden ayıran hatlar belirlenerek, aynı adlar altındaki bölgeler olarak ortaya konabilmektedir. Bunun nedeni de kentsel tasarımda, arka fon ve etkilenme bölgelerindeki yapılaşma koşullarının, öngörünüm yani kent cephesindeki görsel etkiyi bozmayacak değerlerde tutulmasının sağlanabilmesidir.

İstanbul'un en önemli su yolu olan Boğaziçi'nin kıyılarındaki kent cepheleri (öngörünüm), arka fonlar (geri görünüm) ve etkilenme bölgeleri ve bu bölgeleri

birbirinden ayıran hatlar, özel Boğaziçi yasası içinde belirlenmiş olup, planlamanın uyulması şart koşulan verileri olarak yasallaştırılmıştır.

5.2. Kentlerin Gelişmesindeki İstenmeyen Peyzaj Oluşumları

Geçmişten gelen ve günümüzde de yaşamını sürdüren kentlerdeki tarihi kent dokularının, eski doku ve sit alanları gibi adlar altında korumaya alınması artık tüm dünya üzerinde yaygınlaşmakta olup, bu konuda toplumsal bilinçlenme giderek artmaktadır. Bu durum, paralelinde eski dokunun yansıdığı, kentsel silüetlerin de korunması, ve görsel estetik değerlerinin sürdürülmesi olanağını da sağlamaktadır. İstanbul tarihi yarımada silüetinin korunmasında da bu gerçeğin büyük payı vardır. Ancak, bu kentlerin tarihi doku dışında yeni

gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerindeki peyzaj oluşumları daha az irdelenir daha az kontrol edilir durumdadır. Bunun en önemli temel nedenide bu bölgeler için tarihi bölgelerdeki gibi, kentsel peyzaj ve estetik konusunda yaptırım getiren uyulması gerekli yasal koşulların tam oluşmuş olmamasıdır. Aşağıda bu bağlamda istenmeyen kentsel peyzaj oluşumlarından birkaç çarpıcı örnek verilmektedir. İstanbul'dan olumsuz örnekler:

Bugün İstanbul'un "Tarihi Yarımada" silüeti en çok görünüm olasılığı veren mesafe ve bakış açısından pozitif yönde çok etkili olarak korunmuş bir profil ortaya koymakla birlikte Şekil 16'de görüldüğü gibi, Haliç'e doğru açılan ve daha yakın mesafeden verdiği öngörünüm, ne yazık ki geri görünümün yeni ve yüksek yapılaşmaları ile birlikte oldukça bozulmuş bir etki yapmaktadır.

Şekil 16. Marmara'dan Haliç'e girişin öngörünümü [19].

İstanbul'un Boğaziçi girişinde Avrupa yakası kıyı bandındaki Osmanlı döneminin önemli yapılarından biri olan Dolmabahçe Sarayının arka fonunda yer alan ve sarayla yarışan kütleli görünümlü yapı kompleksi, Şekil 17'de görüldüğü gibi sarayın kıydan bakıldığındaki öngörünüm içerisindeki görsel etkisini zayıflatarak, bir bakıma kaybettirmektedir.

Şekil 17. Dolmabahçe Sarayı ve geri görünümü [20].

Dünyadaki istenmeyen kentsel peyzaj oluşumları içinde, birbirine ters düşen farklı ekonomik ve sosyo-kültürel yapı dokuların ve adeta farklı çağların yana geliştiği izlenimini veren zıt karakterli yapı bölgelerinin, kentsel peyzaj ve kent görünümünü etkilediği olumsuzluklar da oldukça yaygındır. Bu bağlamda, Şekil 18 ve Şekil 19'da ki Berlin'in kent eteklerindeki bir konut bölgesi ile; Singapur'un iki-üç katlı yapılaşmasının yanı başında çok katlı

gökdelenlerin yer aldığı kıyı bandı görüntüleri ilginç örnekler olarak verilebilir.

Şekil 18. Berlin'den bir örnek [21].

Şekil 19. Singapur kıyı bandı örneği [22].

Gelişime açık kentlerde peyzajın iyileştirilmesi ve korunması, kent tasarım kararlarından bağımsız kalmaz. Dolayısıyla bu konuda alınacak aşağıdaki temel ilkelerin de kent tasarımını yönlendiren ilkeler olduğu açıkça görülebilir:

- Kent oluşumunun ve kimliğinin belirlenmesi
- Kentin etkin olan silüet ve öngörünüm hatlarının belirlenmesi.
- Kentin öngörünümünü etkileyen arka planda yer alan geri görünüm ve etkilenme bölgelerinin belirlenerek öngörünümüne olan yansımalarının imar ve kent peyzajı açısından değerlendirilmesi.
- Kent kimliğinde etkin olan “Taç Bina”nın ya da Taç Yapı Kompleksinin kent görünüm ve silüetlerinde oluşturduğu etkinin ve imajın vurgulanması.
- Kent oluşumunu ve kimliğini belirleyen doğal ve kültürel öğelerin kent görünümüne yansımalarının sağlanması.
- Kent tasarımında aşırı monoton veya aşırı devinimli silüet ve kent görünümüleri olasılıklarını veren planlamalardan kaçınılması, görsel devinim etkisinin belirli düzeyde tutulmasının sağlanması.
- Kentin planlanmasında, “İmar planı” kavramı yerine, imar planının gerçekleşmesi sonucunda yaratacağı kent, silüet ve görünümüleriyle bir bütün olan “kent tasarım projesi” kavramının getirilmesi ve bu yolla kent silüet ve görünümünün imar planı ile birlikte onanması konusuna imar yasasında yer verilmesi.

Yukarıda belirtilen temel ilkeler, kentin planlanması öncesi tasarıma girdi olan ilkelere, kentsel tasarımda kullanılmak üzere yapılacak ön çalışmaların yönlendiricisi olarak, ele alınır. Görülmektedir ki, kent tasarımının bu ilkelere göre yapılmasında, kent planının ve raporunun hazırlanması yeterli değildir. Kent silüetleri ve cephelerinin de plana uygun olarak tasarlanıp çizilmesi gerekir. Dolayısıyla planın, raporun, tüm görünüşleri ve silüetleri ile birlikte bir bütün olarak onaya sunulması temel şarttır. Onaydan sonraki plan değişikliği tekliflerinin de yalnızca plan bazında değil, onanlı silüet ve görünümde oluşturacağı üç boyutlu etkiler bazında da değerlendirilerek irdenebilmesi; onanlı plana değil, onanlı kent tasarım projesine uygun olup olmayacağı kararlarının daha gerçekçi ve güvenli olarak verilebilmesi sağlanmalıdır.

6. SONUÇLAR

- Kentlerin peyzajında etkin olan temel öğeler, doğal çevre oluşumları, yeşil donanımı ve kent kimliğidir. Ancak, kentsel peyzaj, belirgin nitelikte olmayan doğal çevre oluşumlarından ve yeşil donanımdan bağımsız gelişmiş olabilesine rağmen, kent kimliğinden bağımsız oluşamaz.
- Kent peyzajı; kent silüetleri ve kent cephe görünüşleri olarak birlikte algılanır.
- Kentin öngörünümü (kent cepheleri); geri görünüm (arka fon) ve etkilenme bölgeleri ile bir bütün oluşturacağı gerçeğine dayalı olarak, imar yasalarında bu bölgelerin her kent için belirlenmesi koşulu getirilmelidir.
- Kent peyzajında yeşil doku tarihi kentlerde söz konusu değilken, geçmişten günümüze doğru gelişen ve yeni kurulan kentlerde, önemli bir görsel öğedir. Ancak yeşilin kent peyzajının oluşumundaki olumlu etkisi, yeşilin çokluğu ile değil dengeli dağılımı ile sağlanır.
- Kent silüet ve görünümü, kentin yalnızca yatayda değil, düşeyde de planlanması ile kontrol edilebilir. Bu nedenle “Kent Planı” değil, iki ve üç boyutlu modellemelerle, kent silüet ve görünümünü de içeren “Kent Tasarım Projesi”nin onanmaya sunulması gereklidir.
- Kent Tasarım Projesi hazırlanırken, “peyzajın iyileştirilmesi ve korunmasına ait temel ilkelere” uyulması gerek ve şarttır.

7. KAYNAKLAR

1. Tomkinson, M., “Michael Tomkinson’s Tunisia”, Michael Tomkinson Publishing, 7. Baskı, Star Standart Endustries, 2001, Singapore., ISBN 0905500091, s.83.

2. <http://www.natgeocrete.com/comp/02/175/623343.jpg>

3. http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:G%C3%B6reme_11_2004.jpg

4. http://pirekare.blogspot.com/2012_05_01_archive.html
5. http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Greece/South_Aegean/Kyklades/Fira/photo_196283.htm
6. <http://factspod.blogspot.com/2013/05/mardin-city-turkey.html>
7. http://www.trekearth.com/gallery/Middle_East/Turkey/Central_Anatolia/Amasya/photo1275603.htm
8. <http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Italy/Tuscany/Florence/Florence/photo1356800.htm>
9. Karagüler, S., “Yapılaşma Sonucu Azalan Yeşil Alanların Doğurduğu Sakıncaların Giderilmesi İçin Bina Ölçeğinde Bitki Kullanımı”, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994.
10. Karagüler, S., “Kent Planlamasında Yeşil Alan Gereksinimi”, *Mimarist*, No: 11, Mimarlar Odası Yayını, İstanbul, 2004, s. 102.
11. <http://www.dezeen.com/2008/11/04/r%C3%B8dovre-skyscraper-by-mvrdv-and-adept/>
12. Anon., Group V 1000, “Sky City 1000”, The Concept of a Vertical Composite Urban Community, *Kaibundo Publishing Co.Ltd.* Japan, 1989.
13. <http://www.dezeen.com/2013/03/21/asian-cairns-by-vincent-callobaut/>
14. http://vincent.callobaut.org/page1-img-hong_kong.html
15. <http://cooldesignworld.com/how-to-combine-a-aense-town-with-an-open-landscape/>
16. Ocakçı, M., Bostancı, H.S., Şeker, S., “Kentsel Silüetin Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesinde Entropi Yaklaşımı”, *Journal of İstanbul Kültür Üniversitesi*, 2006/2, s.83-95.
17. <http://www.arkitera.com/gorus/index/detay/bir-ime-olarak-istanbulun-silueti/213>
18. http://www.rainerstratmann.com/files/gimms/13_constantinople.jpg
19. <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1564540>
20. <http://www.flickr.com/photos/caner/4643748633/sizes/o/in/set-72157624158760378/>
21. http://www.fotos-aus-der-luft.de/Berlin/Reinickendorf_Maerkisches_Viertel_02.html?g2_imageViewsIndex=2
22. <http://www.travel-earth.com/singapore/singapore-skyline.jpg>